

تحلیل رابطه حسن معاشرت و تفاهم زوجین در اسلام

زهرا برزوئی ، زهرا عنبریان^۱

چکیده

رابطه زناشویی، رابطه ای پراز چالش و همراه با فراز و نشیب های فراوان است. وجود مسهل هایی، چون حسن معاشرت و تفاهم، در رابطه زناشویی، برای تسهیل رابطه ضرورت دارد. پژوهش حاضر با روش توصیفی-تحلیلی و با کمک مطالعات کتابخانه ای سعی بر آن دارد تا رابطه ی دو سویه میان حسن معاشرت و تفاهم، را در بین زوجین، از منظر تعالیم اسلام، مورد تحلیل و واکاوی قرار دهد. بر اساس یافته ها، از میان رفتارهایی که بعنوان حسن معاشرت، منجر به ایجاد و تقویت تفاهم، در بین زوجین می شوند؛ ابراز محبت تاثیر بیشتری بر رابطه می گذارد. همچنین یافته ها حاکی بر آن است که از میان تفاهم هایی که در بین زوجین وجود دارد، درک نیازها و اولویت های طرف مقابل، بیشترین تاثیر را در ایجاد و تقویت حسن معاشرت در بین زوجین دارد.

کلید واژه ها: تحلیل رابطه ، حسن معاشرت، تفاهم، زوجین ، اسلام.

^۱ . طلاب سطح دو ، مدرسه تخصصی الزهرا (س) ، شهرستان صحنه ، استان کرمانشاه .

مقدمه

خانواده، سنگ بنای جامعه بشری است. از دیرباز همه ادیان، اهمیت بنیادین خانواده را در بقاء، سعادت و پیشرفت جوامع به رسمیت شناخته‌اند. در میان این ادیان، اسلام با رویکردی جامع و انسان‌محور، توجهی ویژه به مقوله خانواده داشته و نظام‌نامه‌ای غنی از آموزه‌ها و راهکارها را برای بنا نهادن خانواده‌ای مستحکم، پویا و سعادت‌مند ارائه داده است. این نظام‌نامه، صرفاً به جنبه‌های ظاهری و حقوقی بسنده نکرده، بلکه عمیقاً به ابعاد روحی، روانی و اخلاقی روابط میان اعضای خانواده، به ویژه زوجین، پرداخته است.

اهمیت موضوع زمانی مشخص می‌شود که برقراری روابطی مبتنی بر حسن معاشرت و تفاهم میان زن و شوهر، به عنوان یکی از اساسی‌ترین ارکان دستیابی به خانواده‌ای موفق، پایدار و بالنده، مورد تأکید فراوان آموزه‌های اسلامی قرار گرفته است. این دو مفهوم، نه تنها ابزاری برای جلوگیری از بروز اختلافات و تنش‌ها، بلکه سرمایه‌ای گران‌بها برای ارتقاء کیفیت زندگی زناشویی و دستیابی به آرامش و سعادت حقیقی محسوب می‌شوند.

هدف از نگارش این مقاله، این است تا به یاری پروردگار و با استناد به منابع اصیل اسلامی، یعنی آیات درخشان قرآن کریم، احادیث گران‌سنگ معصومین (ع)، به بررسی و تحلیل این رابطه عمیق و دوسویه میان حسن معاشرت و تفاهم زوجین در چارچوب آموزه‌های جامع و مترقی اسلام بپردازد. هدف غایی این تحقیق، روشن ساختن ابعاد مختلف این دو مقوله کلیدی و تبیین جایگاه رفیع آن‌ها در دستیابی به سعادت حقیقی، هم در این سرای فانی و هم در سرای جاودان، برای خانواده‌های مسلمان است.

تحلیل رابطه حسن معاشرت و تفاهم زوجین در اسلام چیست؟

حسن معاشرت چگونه منجر به تفاهم در بین زوجین می‌شود؟

تفاهم چگونه منجر به حسن معاشرت میان زوجین می‌شود؟

در پیشینه موضوع می توان به آثاری چون حسن معاشرت در روابط زوجین (از منظر فقهی) از انسی ریسمانچی اشاره نمود که نویسنده در آن به بررسی حقوقی و قانونی و فقهی حسن معاشرت میان زوجین پرداخته است. و یا آثاری چون «واکاوی حسن معاشرت زوجین و نقش آن در سلامت معنوی خانواده» از ملکشاه و دیگران و نیز «مصادیق جدید اصل حسن معاشرت زوجین در نظام حقوقی ایران» از حدیثه اشرفیان مهابادی را در این زمینه برشمرد که در آنها تنها به بررسی مولفه حسن معاشرت در میان زوجین از منظر فقهی و یا بررسی تاثیر آن بر سلامت معنوی خانواده پرداخته شده است.

وجه تمایز این پژوهش با سایر پژوهش های انجام شده در این زمینه این است که در این پژوهش سعی بر آن شده است تا به بررسی رابطه دو سویه حسن معاشرت و تفاهم در میان زوجین از منظر تعلیم اسلام بپردازد.

1- مفهوم شناسی

تفاهم در لغت به معنای درک، فهم، مرافقت، درک متقابل، سازگاری، هم اندیشی و همدلی است. (عمید، 1364، ج 1، ص 457) و در اصطلاح به معنای تفاهم به معنی برابری در شدت نیازهای بنیادین است. تفاهم در ازدواج به معنای فهم مشترک یا فهم نزدیک همسران نسبت به یک موضوع است. به طور کلی همدیگر را فهمیدن و علت رفتارهای همدیگر را درک کردن و به دیگری در سلیقه ها و باورها و رفتارهای شخصی اش حق دادن؛ است. (معین، 1387، ص 493)

حسن معاشرت در لغت به معنای با کسی خلق نیکو بورزیدن، معاشرت کردن با کسی به خوش خوئی و آمیزگاری است. (دهخدا، 1363، ج 4، ص 738) عبارت حسن معاشرت مقابل سوءمعاشرت، به معنی نیکویی رفتار و کردار زوجین در برقراری حقوق متقابل یکدیگر است. استقرار مودت و رحمت و تربیت فرزندان صالح و بقای خانواده، نوع خاصی از رفتار زوجین نسبت به یکدیگر را طلب می کند که در اصطلاح به آن حسن معاشرت گفته می شود. (ویکی پدیا)

2- اهمیت و جایگاه

حسن معاشرت در روابط زوجین، عنصری حیاتی است که بستری برای رشد، تعالی و پایداری پیوند مشترک فراهم می‌آورد. این مهم، صرفاً مجموعه‌ای از رفتارهای ظاهری نیست، بلکه ریشه در درک عمیق، احترام متقابل و توجه دائمی به نیازها و احساسات طرف مقابل دارد. (عباسی علی کمر، 1386، ص 212)

وقتی زوجین در فضایی سرشار از حسن معاشرت زندگی می‌کنند، اطمینان خاطر و آرامشی درونی حاصل می‌شود که به آن‌ها امکان می‌دهد تا با اتکا به یکدیگر، بر چالش‌های زندگی فائق آیند. این فضا، مکانی امن برای ابراز وجود، بیان عقاید و حتی بروز آسیب‌پذیری‌هاست، بدون آنکه ترسی از قضاوت یا بی‌توجهی وجود داشته باشد. (صادقی زفره، 1382، ص 49)

این شیوه رفتار، ارتباطات را شفاف‌تر و سازنده‌تر می‌سازد. زوجین قادر خواهند بود تا به طور مؤثرتری نیازهای خود را بیان کرده و شنونده‌ای همدل برای نیازهای همسر خود باشند. این تبادل متقابل، درک متقابل را تعمیق بخشیده و موجب می‌شود تا هر دو طرف احساس کنند که دیده می‌شوند، شنیده می‌شوند و ارزشمند هستند. (انصاریان، 1388، ص 56)

حسن معاشرت، نه تنها به استحکام روابط در لحظات خوشی کمک می‌کند، بلکه نقش محافظتی در برابر فشارهای زندگی ایفا می‌کند. در مواجهه با دشواری‌ها، زوجینی که پایه‌های حسن معاشرت در روابطشان قوی است، بهتر می‌توانند با هم متحد شده و با تکیه بر قدرت مشترک، از گردنه‌های سخت عبور کنند. این روحیه همکاری و حمایت، اعتماد را تقویت کرده و اطمینان می‌دهد که در هر شرایطی، یار و یاور یکدیگر خواهند بود. (فتاحی زاده، 1387، ص 103)

خداوند در قرآن کریم در باره اهمیت و ضرورت حسن معاشرت میان زوجین می‌فرماید: «عاشروهن بالمعروف (نساء: 19)؛ با همسرانتان بااخلاق نیکو معاشرت کنید و با آن‌ها به نیکی رفتار کنید.»

محیطی که حسن معاشرت در آن جاری است، فضایی پر از عشق، احترام و شادی را خلق می‌کند که نه تنها برای خود زوجین، بلکه برای هر کسی که در این محیط قرار می‌گیرد، از جمله فرزندان، تجربه‌ای مثبت و سازنده خواهد بود. این همان اساس و جوهره یک زندگی مشترک موفق و رضایت‌بخش است. (قرائتی، 1387، ج2، ص 39)

از طرفی تفاهم میان زوجین، ستون فقراتی است که استحکام و انعطاف‌پذیری بنای زندگی مشترک را تضمین می‌کند. این امر، فراتر از صرف توافق بر سر مسائل روزمره، به معنای درک عمیق نگرش‌ها، ارزش‌ها و انتظارات یکدیگر است؛ توانایی دیدن جهان از دریچه نگاه همسر و پذیرش تفاوت‌ها به عنوان بخشی از هویت فردی او. (بیستونی، 1384، ج1، ص 67)

جایگاه تفاهم در روابط زوجین، همچون لنگرگاهی است که در دریای پرتلاطم زندگی، کشتی رابطه را از تلاطم‌های ویرانگر مصون می‌دارد. زمانی که تفاهم وجود دارد، زوجین قادرند تا با آرامش بیشتری به استقبال اختلاف نظرها بروند و به جای تقابل، به دنبال هم‌افزایی و یافتن راه‌حل‌های مشترک باشند. این فرایند، نه تنها از بروز تنش‌های غیرضروری جلوگیری می‌کند، بلکه فرصتی برای رشد و یادگیری متقابل فراهم می‌آورد. (فقیهی، 1391، ص 18)

تفاهم، مکانیزم حیاتی برای مدیریت انتظارات است. هر فردی با مجموعه منحصر به فردی از آرزوها و تصورات وارد زندگی مشترک می‌شود. تفاهم به زوجین کمک می‌کند تا این انتظارات را به طور واقع‌بینانه درک کرده، در مورد آن‌ها گفتگو کنند و به سازگاری‌های لازم دست یابند. این امر از سرخوردگی‌های ناشی از عدم تطابق انتظارات جلوگیری کرده و رضایت کلی از رابطه را افزایش می‌دهد. (کردی، 1399، ص 91)

علاوه بر این، تفاهم، بستر اعتماد عمیق‌تر را فراهم می‌آورد. وقتی زوجین احساس می‌کنند که همسرشان نگرش‌ها و احساساتشان را درک می‌کند و به آن‌ها اهمیت می‌دهد، سطح اعتماد به طور چشمگیری افزایش

18. دانشمند، مهدی؛ تربیت، خانواده و سبک زندگی اسلامی؛ اول، تهران: مولف، 1400 ه.ش.
19. دهخدا، علی اکبر؛ لغتنامه دهخدا؛ ج 4، اول، تهران: ادبیات و علوم انسانی، 1363 ه.ش.
20. رفیعی محمدی، ناصر؛ سخنرانی های استاد رفیعی : ویژه خانواده؛ ج 1، اول، قم : دارالمبلغین، 1396 ه.ش.
21. سقلاطونی، مریم؛ به رنگ زندگی : زیرنویس ها و پیام های کوتاه (ویژه زن و خانواده)؛ سوم، قم: صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران مرکز پژوهش های اسلامی، 1391 ه.ش.
22. صادقی زفره ، حسن؛ معاشرت زنان و مردان از دیدگاه اسلام؛ اول، قم: صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران مرکز پژوهشهای اسلامی استان، 1382 ه.ش.
23. طبرسی، حسن بن فضل ؛ مکارم الاخلاق؛ چهارم، قم: الشریف الرضی، 1370 ه.ش.
24. طبرسی، فضل بن حسن؛ مجمع البیان فی التفسیر القرآن: یزدی طباطبایی، فضل الله؛ ج 10، دوم، بیروت: دار المعرفة، 1408 ه.ق.
25. طیب، عبدالحسین؛ اطیب البیان؛ ج 7، دوم، تهران: اسلام، 1378 ه.ش.
26. عباسی علی کمر، یعقوب؛ آداب معاشرت از دیدگاه معصومین علیهم السلام؛ دهم، مشهد: بنیاد پژوهشهای اسلامی، 1386 ه.ش.
27. عساریان، محمدمهدی؛ جنس دوم : کارکردهای اجتماعی خانواده؛ اول، تهران: محمدمهدی عساریان، 1401 ه.ش.
28. علی پور، زهرا؛ اخلاق زندگی (1) : مجموعه متن های برنامه ای برای گروه های خانواده و اجتماعی؛ اول، قم: مرکز پژوهشهای اسلامی صدا و سیما، 1388 ه.ش.
29. عمید، حسن؛ فرهنگ فارسی عمید؛ ج اول، ششم، تهران: امیرکبیر، 1364 ه.ش.
30. غزالی اصفهانی، حسین؛ دانستنی های زناشویی؛ اول، اصفهان: مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان ، 1387 ه.ش.

31. فتاحی زاده، فتحیه؛ زن در تاریخ و اندیشه اسلامی؛ اول، قم: بوستان کتاب قم(انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)، 1387ه.ش.
32. فقیهی، علی نقی؛ رهنما 60 : (ارتباط نیکو زیر یک سقف)؛ دوم، مشهد: انتشارات قدس رضوی، 1391ه.ش.
33. قرائتی، محسن ؛ تفسیر نور؛ ج 2، اول، تهران: مرکز فرهنگی درس هایی از قرآن، 1387ه.ش.
34. کردی، حسین؛ زنانی از جنس باور؛ چهارم، قم: حکمت فراز، 1399ه.ش.
35. کلینی، محمد بن یعقوب؛ اصول کافی :غفاری، علی اکبر؛ ج 5 و 2، چهارم، تهران: دارالکتب الاسلامیه، 1407ه.ق.
36. کوهی، محمدرضا؛ ویژگی ها و امتیازات زنان؛ سوم، بی جا: بی نا، 1386ه.ش.
37. متقی هندی، علی بن حسام الدین؛ کنز العمال فی سنن الاقوال: حیانی، بکری؛ ج 16، اول، بیروت: مؤسسه الرساله، 1409ه.ق.
38. مجلسی، محمدباقر؛ بحار الانوار؛ ج 11 و 25 و 30 و 55 و 59 و 73 و 100 و 103، اول، تهران: دارالکتب الاسلامیه، 1315ه.ق.
39. معین، محمد؛ فرهنگ فارسی معین؛ دوم، تهران: زرین، 1387ه.ش.
40. مکارم شیرازی، ناصر؛ شیوه همسری در خانواده نمونه؛ دوم، قم: نسل جوان، 1381ه.ش.
41. مکتبی، محمد؛ زن و خانواده از دیدگاه امام خمینی؛ اول، قم: مرکز پژوهشهای اسلامی صدا و سیما، 1387ه.ش.
42. ملازاده تقی پور، علیرضا؛ اختلافات زوجین؛ دوم، مشهد : استوار ، 1402ه.ش.
43. نوری، حسین بن محمد تقی؛ مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل؛ ج 14، اول، بیروت: مؤسسه آل البيت عليهم السلام لإحياء التراث، 1408ه.ق.
44. واعظ موسوی، مهدی؛ دانستنی های خانواده سبز؛ اول، مشهد: استوار، 1388ه.ش.

45. وطنی، منصوره؛ حقوق و تکالیف زوجین و مقایسه تطبیقی متون مذهبی از قرآن و کلام اهل بیت علیه السلام؛ اول، قم: انتشارات زائر، 1389 ه.ش.

46. وظیفه مند، رضا؛ رهنما 76 : (اختلافات کوچک تفاهم های بزرگ)؛ اول، مشهد: انتشارات قدس رضوی، 1391 ه.ش.

مقالات:

1. اشرفیان مهابادی، حدیثه؛ «مصادیق جدید اصل حسن معاشرت زوجین در نظام حقوقی ایران»؛ مطالعات حقوقی، 44، 1403 ه.ش.
2. پرچم، اعظم، فتاحی سده، فاطمه؛ «کارکرد بخشش در تحکیم و آرامش خانواده از منظر قرآن (نمونه پژوهی: رفتار حضرت یعقوب و حضرت یوسف - علیهم السلام)»؛ بصیرت و تربیت اسلامی، 37، 1395 ه.ش.
3. پوریوسفی، حمید، دیگران؛ «شناخت مولفه های فناوری ارتباطی موثر در رسیدن به تفاهم در خانواده (مورد مطالعه: خانواده های نهبندان در سال 1399)»؛ پلیس زن، 38، 1402 ه.ش.
4. تقوی پور، محمدرضا، دیگران؛ «الگوی جامع خانواده تراز در اندیشه اسلامی»؛ فرهنگی تربیتی زنان و خانواده، 38، 1396 ه.ش.
5. جاودان، موسی، دیگران؛ «همبستگی تفاهم زوجین دارای تعارض با رضایت از زناشویی و نقش میانجی کیفیت زندگی»؛ مدیریت ارتقای سلامت، 5، 1397 ه.ش.
6. حاجی بابایی، حمیدرضا؛ «راهبرد تربیتی آرامش توحیدی خانواده از منظر قرآن»؛ مطالعات تفسیری، 31، 1396 ه.ش.
7. حسنی کبوتر خانی، مرضیه، دیانی، محمدشمس الدین؛ «اخلاق و آداب معاشرت در بهداشت روانی زوجین از دیدگاه پیامبر اعظم (ص)»؛ مجله دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان، 4، 1386 ه.ش.

8. خطیب، سامره، دیگران؛ «بررسی تفاهم زوجین و تاثیر آن بر روابط»؛ دومین کنگره جهانی یافته های نوین در سلامت علوم بهداشتی و علوم تربیتی، 34، 1403 ه.ش.
9. رفسنجانی مقدم، مصطفی، محمدیان، علی؛ «پژوهشی پیرامون ماده 1103 قانون مدنی «تکلیف زوجین نسبت به حسن معاشرت با یکدیگر»»؛ مطالعات راهبردی زنان، 70، 1394 ه.ش.
10. رهنمایی، احمد؛ «تحلیل تربیتی-روان شناختی آرامش خانواده در پرتو مودت و رحمت با نگاهی به هرم سه بعدی نفس انسان»؛ تربیت اسلامی، 42، 1401 ه.ش.
11. سید حسینی، سعید، محمد جعفری، رسول؛ «واکاوی مفهوم «معاشرت به معروف» در آیه 19 سوره نساء و نقش آن در تکالیف حقوقی زوجین»؛ پژوهش های قرآنی، 09، 1402 ه.ش.
12. سید حسینی، سعید؛ «دیدگاه علامه طباطبایی در معنای «معروف» و تأثیر آن بر قلمرو قاعده معاشرت به معروف و تفسیر ماده 1103 قانون مدنی»؛ فقه و حقوق خانواده، 79، 1402 ه.ش.
13. عظیم زاده اردبیلی، فائزه؛ «مبانی حسن معاشرت به معروف در نظام حقوقی خانواده از منظر قرآن کریم»؛ فقه و حقوق خانواده، 48، 1387 ه.ش.
14. عنایت، حلیمه، دیگران؛ «بررسی عوامل موثر بر طلاق زود هنگام در بین جوانان شهری شهر بوشهر (مقایسه دو گروه افراد طلاق گرفته و متاهل طلاق نگرفته)»؛ نشریه پژوهش های جامعه شناسی معاصر، 3، 1392 ه.ش.
15. معارف، مجید، قماشچی، احمد؛ «عوامل آرامش خانواده در سبک زندگی امام علی (ع) و حضرت فاطمه (س)»؛ مطالعات راهبردی زنان، 74، 1395 ه.ش.
16. ملک‌شاه، آرزو، دیگران؛ «واکاوی حسن معاشرت زوجین و نقش آن در سلامت معنوی خانواده»؛ مجله حقوق سلامت، 2، 1403 ه.ش.
17. نژاد ایلناز، علی، دیگران؛ «نقش باورهای دینی در حق حضانت زنان و حسن معاشرت زوجین»؛ پژوهش های اعتقادی کلامی، 31، 1397 ه.ش.

18. نوبهار، رحیم، حسینی، ام البنین؛ «قاعده لزوم معاشرت به معروف» در روابط زن و شوهر؛ خانواده پژوهی، 41، 1394 ه.ش.